

HUKUK FELSEFESİNİN AMACI: ADALET

Ezgi Günay^{*1}

Özet: İnsanoğlu dünyanın nüfussal artışının en başından beri, toplumların oluşmasıyla ihtiyaca dönen, adaleti ister. Her bireyin, toplumun kendisini düşündüğü ve doğruluğuna inandığı bir istemdir. Bu yüzden de bireyler ve toplumlar arasında adalet istemi standart hale getirilerek keyfe keder yargılamalardan kaçınmak adına yasalar ve kanunlar oluşmuştur. Yani hukuk varlığını göstermiştir. Adaleti sağlayabilmek için elimizdeki somut verilerden olan kanunlar yeterli midir? Ya da kime göre, neye göre adildir? Bu kuralları koyan ve uygulayan kişilerin vicdani tutumlarının etkisi var mıdır ya da olması gerekir mi? Adalet sağlamaya çalışırken daha mı adaletsiz oluyoruz yoksa?

Bunların yanıtlarına erişebilmek için tümel olarak ele almamız, katı ve keskin normlardan sıyrılarak felsefi perspektiften bakmamız gerekir. Bunun içinde hukuk felsefesi temel kaynağımız olacaktır ve yüzyıllardır hasret olduğumuz ve öncelikli talebimiz olan adaleti bu kaynaktan yola çıkarak bulmaya, tanımlamaya çalışacağım. Çalışma esnasında hukuk felsefesinin tarihsel gelişiminin üzerinde durarak –pozitif hukukçular, adalet gibi soyut kavramların hukuk felsefesinin konusu olamayacağını söylese de- aslında adaletin hukuk felsefesinin temel sorunsalı yani amacı olduğunu göstermeye çabalayacağım.

Anahtar kelimeler: adalet, adaletsizlik, vicdan, hukuk, hukuk felsefesi

^{*}Yalova Üniversitesi, Hukuk Fakültesi

Giriş

Adalet tanımlaması zor kavramlardan biridir. Hakkında sayısızca teoriler üretilip tanımlamalar yapılan bu kelime toplumsal hayata, bir şeylere bağlılık olarak yansımaktadır. Tanrı iradesine dayandırılan kurallara, gücü elinde bulunduran kişi ve grupların kurallarına, toplumun kendi seçmiş olduğu kişi ya da grupların ya da toplumun kendi oluşturduğu ortak kurallara. Kalabalığın bir düzen içinde kontrol edilebilmesi, bireyler ve birey-toplum arasındaki iletişimin sağlıklı olabilmesi için bazı kurallar çerçevesine gerek duyulmuştur . Adaletin somutlaşması bu kurallara itaat etmek ile eş sayılmıştır. Fakat daha derinlemesine ele aldığımızda her birey için uyandırdığı tanımlamalara bakarsak, çok çeşitlilik görüyoruz. Eski çağlardan günümüze kadar önemli düşünürlerinde ortak bir kaide de buluşmamış olması bunun bir göstergesidir.

Adaleti, bir fikir olarak ele alan Platon ilk defa kavramsal hale getirmiş ve takibinde daha sistematik görüşler oluşturulmasını sağlamıştır.(İlkiz:2000) Adaletsizlik kavramından yola çıkarak, farklı toplumsal sınıflara aynı davranılmasını haksızlık, haksızlığa uğrama durumunu da adaletsizlik olarak görmüştür. Erdemlerin en yücesi olarak belirttiği adaleti, ancak toplum sınıflarında her bireyin sınıfına, durumuna bağlılığı ile gerçekleştirebileceğini söylemiştir. Aynı yöntemi(reddetme usulüyle kabullenme) kullanan Aristoteles; “yasaya aykırı davranmak ve eşitliği gözetmemek adaletsizliktir.” Der. Yasaya uyan ve eşitliği gözetan insan adaletlidir. Stoacı anlayışta ise adalet, panteist tanrı anlayışına bağlılıktır. Evreni yöneten yüce bir aklın kurallarına itaat, adalet sağlar. Hobbes ve Locke bireyler ve birey-devlet arasındaki dengeyi sağlayabilmek adına sosyal sözleşmelerin yapılması gerektiğini ve bu sözleşmeye uyulduğunda da adalet sağlanabileceğini dile getirmişlerdir.

Bazı hukuk filozoflarınca adaletin yorumlanmasına baktığımızda da tanım değişse bile yaşama yansımalarının bir bağlılık gerektirdiğini görüyoruz. Bu durumda da asıl husus bu kuralların bize sunduğu neticelerden beklentimizin ne olduğudur. “Adalet nedir?” diye sorduğumuzda, bireylerden birçoğu hak kavramı üzerinden cevap verecektir. Herkese hakkı olanın verilmesi, hakkın gözetilmesi gibi. Hak kavramının ne anlama geldiği büyük önem taşısa da burada ortaya çıkan bir husus, istemdir.(Gündoğan:2003) Kişiler kendilerine ya da başkalarına ait bir şeyi istemekte, sahip oldukları ya da olmaları gereken bir şeyi ifade etmektedirler. Fakat kimin neye sahip olması gerektiğini ya da payına düşenin ne olduğunu saptamak oldukça zordur. Çünkü kişi ve grupların istemleri kendileri için gördükleri haklarıdır. Bir içgüdü olan istem sınırsız olmakla birlikte pozitif hukukta bir değer taşıyan hak ile sürekli çelişki doğuracaktır. Belli kriterler ölçütünde ele alınıp kısmen saptanmaya çalışılabilecek bir sonuç doğuracaktır. Bu kriterler ölçütünde dahi memnuniyetsizlikler söz konusu olup, adalet aranmaya devam edilecektir, edilmektedir. Kanunların oluşumu da bu kriterleri belirleme ve geneli kapsayabilecek bir memnuniyet oluşturabilme adına ortaya konmuştur. Adalet ve toplumsal yaşam arasında bir bağ oluşturup denge kurabilmek amacındadır. Aksi takdirde adalet, gücünün bir oyuncacı haline gelme tehlikesindedir. Sınırlandırma olmadığı ve her bireyin hakkı gözetilmediği sürece bazı kişi veya grupların kendi menfaatleri doğrultusunda gerçekleştirdiği bir yalandan ibaret olacaktır. Bunun sonucu olarak da pozitif hukuk kuralları adaletin insan yaşamına yansımış hali olarak görülüp, kurallara uygunluk ve itaat etme ile adaletin sağlandığı düşünülmektedir. Fakat bu kuralların gereğince alınan kararlarda dahi “adaletsizlik”ten söz edebiliyoruz. Bireysel veya toplumsal olarak karşı çıkabiliyor ve aksi için mücadele edebiliyoruz. Bunun yanı sıra eşitlik, özgürlük, güvenlik gibi kavramlarla da açıklanmaya çalışılan adaletin, temelde bir istemden ibaret olduğunu anlıyoruz. Hakkı olunanın alınması, borçlu olunanın verilmesi, eşitliğin gözetilmesi, bireylerin özgür olabilmesi, devletler de güvenliğin sağlanabilmesi vb istemlerdir. Taleplerin içeriği değişse de şekli anlamda ortak bir kaide mevcuttur. Keyfe keder hükmetmeleri ve yargılamaları önlemek adına çıkan yasaların adilliği ise adalet kavramının kendisi kadar tartışma konusudur.

Oluşturulan yasalar , yasalara belli sınırlandırmalar getiren anayasalar ve sadece bir devletin bireyleri değil, dünya genelinde bireyler arasında adalet sağlamaya çalışan uluslararası hukuk kuralları, ne kadar adil olsa bile sadece kanununu yapan kişinin bakış açısına sahiptir. Bu yüzden pozitif hukuk, hiçbir zaman tam olarak adaletin yaptırımcısı olamayacaktır. Burada bahsedilen adalet mutlak adalettir. Hukuk ancak çoğunluğun menfaatini gözetebilir, her bir bireyin değil. Kanun koyucuların akli ve vicdani tutumu ile koyulan bu kuralların, uygulayıcılarının, olayı ve yasayı yorumlaması da büyük bir öneme sahiptir. Yazılı olarak oluşturulmuş ve bağlayıcılığı olan kanunlar, somut bir olay gerçekleşerek değil, varsayım olarak hazırlanmıştır. Bu varsayım neticesinde somut olaylara aktarılmaya çalışılan kurallar zinciri, o esnada yargı mercide de bulunan karar

mekanizmalarının düşüncesine, vicdanına tabidir. Bu vicdani tutumun yarattığı adaletsizliklere günümüzde birçok örnek verilebilir.

Soğuk adaletinizi sevmiyorum; ve yargıçlarınızın gözlerinden

Cellatla, onun soğuk demiri bakıyor.

Söyleyin nerede bulunur, gören gözleriyle, sevgi olan adalet?

Nietzsche

Ülkemizdeki yargı merciinin kararlarına bakacak olursak, kanunun adillğini bile sorgulamayı bırakıp yargıca ithafen, “adalet istiyoruz” dediğimiz çok fazla kararla karşı karşıya kalıyoruz. Yakın tarihli bazı hukuki olaylara bakacak olursak, cinsel istismara uğramış henüz cinselliğin ne olduğunu bilmeyen bir kız çocuğunu taciz edenler hukuki bir yaptırıma tabi olmadan sokakta dolaşabiliyorlar. Bir insanın hayatını ahlaka uymaz bir şekilde sonlandıranlara hafifletici nedenler bulunarak ceza süreleri kısaltılıyor. Haksız yere suçlamalar, delil karartmaları ile düşüncelerini dile getirmekten dolayı insanlar aylarca yıllarca temiz hava alabilmeye hasret kalıyor. Zamanaşımına uğramış gerekçesiyle bazı davalar belirsiz kalıp hiçe sayılabiliyor. Basın özgürlüğünden anayasamızda bahsedilirken mahkemelerimizde adı geçirilmiyor. Adil yargılanma hakkının gaspı dahi ciddi adaletsizlikler yaratıyor. Medyatik bir dava dolayısıyla başka davalar ertelenebiliyor. Usuller keyfe keder değiştirilerek sorgulamalar, yargılama süreçleri bireylere işkence uygulayarak geçebiliyor. Bunların yanı sıra kanunların gereğince uygulandığı kararlarda dahi tepki gösterdiğimiz sonuçlarla karşılaşabiliyoruz. Bu adaletsizlerin bir kanıtı olarak da 2010 yılında AİHM’ye Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin en az bir maddesinin ihlali nedeniyle başvuru olan 278 dava ile ülkemizin mahkum olmasıdır.(Cnnturk.com: 27.01.2011) Kanunlarımız Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine aykırı olmasa da somut olaylarda ulaşılan sonuç yani yargıçlarımızın kararları bireyleri, haklarını aramaya, adalet için farklı kuruluşlara başvurmaya mecbur bırakabiliyor.

Sadece birkaç basit örneğini görmüş olduğumuz bu kararların birçoğunun temelinde yargıçların vicdani tutumlarının üzerinde daha üstün güçlerin yaptırımları da mevcuttur. Bu yaptırımın varlığını Hakim Mehmet Tural’ın bazı anılarıyla görebiliriz. 1976 yılında Kavak’ta görev yaparken dönem kaymakamının(İsmail Çiniburnoğlu) evinin önünde bomba patlaması sonucu suç duyurusunda bulunmuştur ardından geçen diyalog şu şekildedir. Hakim:

–“Kimden kuşkulaniyorsunuz?”

–“Bütün solculardan şüpheleniyorum.”

–“Olur mu öyle şey kaymakam bey... İlçede 100 tane solcu varsa yüzünü de mi tutuklayacağım!”

–“Anladığım kadarıyla sende solcusun”

Bu diyalog üzerine kaymakamın hazırladığı liste dahilindeki 12-13 kişi sorguya alınmıştır. Ortada delil bulunmadığı halde kaymakamın prestijini kurtarabilmek için Baş katibe ilçenin en solcusu(Ruhi Bolver) sorulmuş ve tutuklanmıştır. Daha sonra Mit’in de incelemeleri üzerine delil yetersizliğinden tutuklu şahıs salınmıştır. (Tural 86,91) Adalet kelimesi, sadece hukuk kurallarına ya da yargıca bağlı olmayıp bazen siyasi erklerin çıkarlarının aracı olabilmektedir. Adaletin sağlanabilmesi için önemli bir noktada yargının bağımsızlığıdır. Yargı bağımsız olmayıp başka organlara bağlı olduğu sürece genelin değil, yönetimin menfaatini gözetir bir halde olur. Fakat yargının bağımsızlığı ilkesinin sakatlığı da ortadadır. Bazı çıkar çatışmaları hukuk düzenine yansarak “adalet”in bir korunma mekanizması olarak kullanılmasına neden olmaktadır. Yargı bağımsızlığını sağlayabilmek kanun uygulayıcılarının kadar kanun koyucularında vazifesidir. Bir yargıcın eli kolu kanun metni ile bağlanabilir ve ister istemez kanun koyucunun düşüncesine bağlı kalabilir.

Sonuç

“Adalet hissi insanlarda doğuştan mevcuttur.”

Marcus Tullius Cicerone

Adalet sağlamanın sadece kanunları uygulamak ile olmadığını, yargı merciinde bulunan bütün hukukçuların vicdani tutumlarının etkisi olduğunu söyledik. İnsan düşünen ve değerlendiren bir varlık olması nedeniyle, zaten birebir kanunları birebir uygulamakla sonuca ulaşamayacağını biliyoruz. Çünkü somut bir olaylar kanuna birebir uymaz ve çeşitli ölçütler dahilinde değerlendirilir. Örneğin bebeği için bakkaldan mama çalan bir kadına vicdanen bir ceza verilmemiştir.(HaberTurk.com:18.08.2012) Halbuki hırsızlık, hırsızlıktır ve cezai bir yaptırımı mevcuttur. Fakat bunu keyfi olarak bir bakkala girip hırsızlık yapan biriyle aynı kefeye koyamayız. Aslında istem olarak ele aldığımız adalet toplumların oluşmasıyla ihtiyaca dönüşmüştür ve kanunlar da bu istemler dahilinde toplumsal yaşamın bir gereği, bireylerin veya grupların keyfi hiyerarşisini önlemek amacıyla oluşturulan kuralları zinciridir. Yani adaletsiz bir durum oluşmasını engellemek, bireylerin bireyler karşısında, devlet karşısında tabii bulduğumuz haklarını korumak için mevcut hale getirilmişlerdir. Fakat hukukun, yazılı ve katı normların bulunduğu bir sistem için her zaman adil diyemeyiz. Kanun uygulayıcıların yanı sıra kanun koyucularının da düşünceleri ve vicdanları büyük önem taşımaktadır. Thrasymakho, kanun koyucunun kendi menfaatleri için kanunları koyduğunu ve geliştirdiğini söyler.(Güriz:2007) Böylelikle adaletin kuvvetli olanın yararına hizmet ettiğini belirtir. Bunun bir örneğini zaten gördük ve tarihte de birçoğuna rastlıyoruz. Kanun koyucunun takınması gereken tutum kendi menfaati değil toplumunun menfaati olmalıdır. İktidar erklerinin keyfiliğini ve çıkarlarını korumak için yaptıkları kanun ve yargılamaları azaltabilmek ve dünya genelinde standart bir adalet sistemi oluşturabilmek adına uluslararası merciler, örgütler kurulmuştur. Bu mercilerin de adilliklerini irdelemek istesek, mutlaka bir haksızlık buluruz; fakat tabi olan bazı haklarımızın korunmasının büyük ölçüde sağlandığını inkâr edemeyiz. Cicero'nun da dediği gibi adalet hissi insanlarda doğuştan vardır. ve yine belirttiği gibi adaletin hukuk tarafından gerçekleştirilmeli ilkesinin değişmez olduğunu görüyoruz.(Güriz:2007) Hukuk felsefesi de bu kuralları çerçevesinde adalet bilgisine ulaşmaya çalışmaktadır. Kanun koyucuları, uygulayıcıları, toplumun oluşturduğu oturmuş kuralları irdeleyerek, eleştirerek hukukun genelin menfaatini sağlaması için uğraşır. Eğitimimiz esnasında hukuk felsefesi derslerinin mecburiyeti de bu yüzdendir. Adalet bilgisini arar, aratır ve bize amacımızı hatırlatır. Hepimizin sahip olduğu o adalet hissini, bizler kürsülerimizde insanları yargılarken, onlar hakkında suç duyurusunda bulunurken, belki de hayatlarını değiştirecek kararlar alırken uyandırabilmemiz ve canlı tutabilmemiz içindir.

KAYNAKÇA

Güriz, A. (2007). Hukuk Felsefesi: Seçkin Yayınları

İlkiz, F. (2000). 2000 Hukuk Kurultayı: Yasa Uygulayıcıları İçin, İnsan Haklarının Felsefi-Etik Eğitimi

Gündoğan, A.O. (2003). Hak ve Adalet. Muğla Üniversitesi Adalet Sempozyumu

Turan, M. (2011). 12 Eylül'de Hem Kürt Hem Alevi Hem Solcu Bir Hâkim Olmak: Postiga Yayınları

AİHM'de 2010'da En Çok Mahkum Olan Ülke Türkiye (2011)

<http://www.cnnturk.com/2011/dunya/01/27/aihmdede.2010da.en.fazla.mahkum.olan.ulke.turkiye/604809.0/index.html> (27.01.2011)

